
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

PLAY CLASSIC!

Szabó Palócz Attila: *Résnyire nyitva*. Gemma Könyvek 29. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1993

Valóban: résnyire nyitva ama metaforikus ablak, amelyen át Szabó Palócz Attila versvilágába bepillantunk. Míg ugyanis költői eszköztára nyílt utalásai révén is leplezetlenül élénk tárul, világának, költői énjének csupán körvonalai, elmosódott foltjai láthatóak. Annyi, amennyi a *résen* át vagy az ablak homályos-ködös üveglapján át kifürkészhető: egy íróasztal, rajta klasszikus költőmesterek, verstani kézikönyvek s a följük hajoló ifjú költő. Vagyis: Szabó Palócz Attila első verseskötetében tűnt idők patinás metrumait, versformáit idézi meg. Ha verseinek strofászerkezeteit alaposabban szemügyre vesszük, könnyedén felállíthatjuk azt a formakészletet, amelynek bűvkörében mozog a költő: ír epigrammát, haikut, terzinát, szonettet, szonettkoszorút, szapphói szakban szól, Kisfaludy Sándor Himfy-szakát s „új jambikus shakespeare-i anglikán szonett”-et idéz. Nem skandáltam szórészálhasogató pontossággal e költemények sorait, gondolom, e formák mai olvasatában nem is ez képezi a lényegét. Annyit azért mindenképpen ki lehet hallani a versszövegekből, hogy bennük a gyors terzinának (*Szerelmem, Adrien*) megvan eredeti szótagszám- és rím szabályszerűsége s szabálytalan-szabályos „szőkő” jambusai is kellő iramlást adnak a versnek; hogy a szapphói szak adoniszai záró sorai többé-kevésbé szépen hajlíttják a versszakvégeket; hogy a szonettkoszorú (*Moirák szeretője*) ismétlődő záró- s kezdő sorai jól alakítják a vers értelmi hangsúlyait; hogy az epigrammák (a *Szörme* egyes darabjaiban) élesen metszettek ritmikailag . . . Persze itt-ott a verselés megbicsaklása is észrevehető: a ritmusszabály olyan sorokat csal elő, mint amilyenek a szépen zökkenő, de semmitmondó „versteli könyvben” (*Laurának szerelme*) vagy a mesterkélt „vágyam öl érrel” (*Szapphónak szerelme*). Az is tisztán érezhető a kontextusban, hogy a költőnek nem erőssége a tizenhét szótagos haikuforma, még ha többsoros, feltűnő, szerepjátszást reveláló címet kanyarít is verse elé. S az sem kétséges, hogy pl. egy szonettkoszorú megírása gazdagabb orkesztrációt s több versbéli tapasztalatot igényel. A *Moirák szeretője* mintha a mesterszonett felől íródott volna: a 14 szonett kezdő- és záró sorai között igen csak eklektikus szöveg hullámozik.

Költői kísérlet terméke ez a verseskötet – bár tudjuk, közelmúltunk fiatal költészeté-

ben is előfordultak ilyen kezdeményezések. Annak idején Papp p Tibor Gemma-kötete kapcsán említettem a legfiatalabb symposionisták japán formáknak szentelt, e formák elméletével is foglalkozó s egyben legfrissebb költői megvalósításait is felvonultató tematikus folyóiratszámát; kötetében maga Papp p is e távol-keleti formákkal folytat kísérletet, az utóbbi évek során pedig nemegy költőnk foglalt állást a kötött forma mellett. A kötött forma mellett, mely a költészet vállalása, győzelme, s melynek szabályszerűsége megtartó erő a széthulló, zilált valóság naponta tapasztalható káosza, esetlegességei ellenében. Az sem mellékes körülmény, hogy a szabad vers divatja már jó ideje alábbhagyott, s egy ma induló költőnek legalább olyan izgalmas kihívás régi mesterek verselése (akiktől Szabó Palócz archaizmusokat s a verscímekben klasszikus szörendinverziókat, kánonokat is átvesz), mint amilyen néhány évtizeddel ezelőtt a vers libre volt. A Szophoklész- és Shakespeare-utalások kapcsán pedig nem nehéz ráismernünk az antik s reneszánsz drámaival ismerkedő színinövendék aktuális irodalmi élményeire.

Az utalások, megidézések egész sora bomlik ki Szabó Palócz Attila verseskötetének kontextusából: nemcsak régi mesterek nevét s műfajait vonultatja fel, hanem letűnt korok, a múlt történelmének eseményeit, személyiségeit is. Különösen a két nagy versciklus, a terzinákban íródott *Szerelmem, Adrien* és a *Moirák szeretője* című szonettkoszorú szövege jelenít meg egy egész sor ilyen kulturális és történelmi allúziót epikumba oltva. Prométheuszról Bonapartéig, Krisztustól Mária Lujzáig s a bakonyi Rózsa Sándorig ível a sor, majd vissza az időben, egészen Zeuszig, Aphroditéig... Szerepjátás ez a javából, s mint minden ilyen lírai megnyilatkozás, mélyen elrejtji a lírai ént s világát. Szabó Palócz Attila költői világa erősen kreált, artisztikus világ, közvetlen élményei helyett olvasmányélményeit s művelődéstörténeti-történelmi ismereteit tárja elénk; ezzel állít akadályt az őt felfedni igyekvő olvasói tekintetnek. Az eljárás értelmezhető gesztusként is, de az ihlet forrásaira is fényt vet.

Helyenként mégis felfeslik a maszk. A klasszikus feszesség – rosszabbik esetben – redundáns, pongyola megfogalmazással lazul, a biztos versindítás, harsány vagy legalábbis hangsúlyos retorizáltság ellenében az egyes versek gondolati magva kevésbé lesz súlyos (*Reugulus igája*), olykor jóformán nincs mivel kitölteni a formát (haikuk), más esetben pedig a vers nem csendíti meg a címben beígért tartalmat (*Petőfi Szibériában*). Vannak azonban ennek a kötetnek olyan pillanatai is, amikor a klasszikus kötöttség oly módon feslik fel, hogy közben a lírai én fiatalos, az öröklött hagyománnyal replikálni is tudó, ironikus vagy játékos hangja is érvényre jut. E játékoság révén építi be a költő mottóul a Sturm und Drangra rájátszó Devecseri-idézetet vagy a görögséget egyetlen köznapi figura vezetéknevével kiegyenlítő Tolnai-idézetet. (S e játékoság kisiklott példája a *Robert, de nem Niro* című kétrészes vers, amelyben a mottó tragédiát sejtető gyászjelentésével durván elegyedik a címben megpendített humor, s a szonett fennköltisége is modoros filozofálásba hajlik át.) A sikerültebb vershelyeken a leéptítés, a szándékos alutilizálás következtében a szerelemről szóló pogány himnuszokkal, a trubadúros vágyakozással, a klasszikus komolysággal együtt szólal meg, felesel valamiféle rakoncátlan, fiatalos hang. Antik díszletek között lábujjas papucsban tangózik a lírai én, versében megszólal „Veresmarti, a Mihály”, ki nek nagynénjét tyúkvakság kínozza, s a kemény veretű szonettbe olyan szövegrészek kerülnek, mint a „semmi hézag” vagy a „spéci borkötésben”. A Heléna- és Laura-féle költőszerelemek, donnák helyébe „evilági”, demisztifikált Katik, Ilonák s Ilusok lépnek (akiknek megszólítása is egyazon műves-patinás metrummal olykor a fennköltből trágárba [?] csap át), s a lírai én ifjúi bájjal szólítja mester(nő)jét – „Szapphó néni”-t. Ezek a mozzanatok Szabó Palócz

Attila csalhatatlanul egyéni hangszínét hordozzák, e stílust kizárólag a magáénak vallhatta – a többi álarc, maszkar, rejtőzködés, alakoskodás, stilizálás: költői gyakorlat.

Hogy a kötet versanyagának arányait ne borítsuk fel, megjegyzésünkhöz azt is hozzá kell tennünk, hogy e játékos-ironikus szólam a költeményeknek csupán egy keskeny sávját képezi. Ahhoz pedig idő, s még több megírandó vers – újfent költői gyakorlat – szükségeltetik, hogy eldönthessük: a klasszikus mestereket ünnepelni vagy alulstilizálni (netalán „tüllépní”) lett volna-e érdemesebb?

HARKAI VASS Éva

A PRÓZA ÖNREFLEXIÓJÁRÓL

Csányi Erzsébet: *Szövegvilágok: a fikció fölénye*. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1992

Az olvasó ugyan tudja, hogy irodalomtudományi dolgozatot tart a kezében, nem pedig könnyed, szóragoztató olvasmányt, mégis meglepődik, amikor a szerző a könyv első részében, a *Bevezető*-ben és *A polihisztorikus regény problémavilága* című fejezetben, váratlan és gazdag adathalmazt zúdít rá, ám ezzel azonnal kijelöli, hogy a „világirodalomtudománnyal” kíván foglalkozni, különböző nyelven alkotó írók 1920-as és 1940-es évek között készült regényeinek tipológiai összefüggéseit feltárva, ugyanis miként célmeghatározásában leszögezi: „Egy kor alapvető irodalmi áramlatai csupán az irodalomközi folyamatok tipológiai vizsgálatával és a történeti poétikák segítségével tapinthatók ki.”

A regény azonban a legmegfoghatatlanabb irodalmi műfaj (noha végeredményben a lírai alkotás is ugyanilyen megfoghatatlan; esztétikumát gyakorta az értelmezhetetlensége teremti meg), a monumentális ősfurma, amely alkotástól alkotásig maga kutatja a szöveg regénnyé szerveződésének kifürkészhetetlen útjait és megteremti saját poétikáját, így, egy biztos fogalmakkal rendelkező irodalomtudomány eszköztárával is komoly megfontolást igényel elemzése. Ráadásul irodalomelméletből is akad néhány, s ezek nem csupán a szakfogalmak értelmezésében térnek el egymástól, hanem különböző szemléletmóddal, más-más megközelítési módszerrel vizsgálják az irodalmi műalkotást. Csányi Erzsébet ezért a vizsgálódásának célja mellett megjelölte elemzésének szempontjait és a vizsgált kérdésgócokat is. A kijelöléssel párhuzamosan, mintegy emlékeztetőül (nem pedig tájékoztatásul, hiszen a könyv csak a szakmai közönséget célozza meg), kiemelte az elemzéseiből felhasznált irodalomelméleti megközelítések főbb alapvetéseit, szűkszavúan, csupán a vizsgálat tárgyára vonatkozó tételekre szorítkozva.

Miként ennek a résznek, úgy a könyv egészének is erénye a pontos célmeghatározás, az irodalomelmélet(ek)ben való biztos tájékozódás, valamint az a szintetizáló hajlam, amivel fókuszálja a kutató kedvét. Módszere a felfedés és a kiemelés. Megfogalmazásai célirányosak, csupán a témára szorítózkodók és fegyelmezetten magabiztosak. Szívesen mutatja fel más kutatók eredményeit, de csak azért, hogy közülük kiemelhesse a lényegi megközelítéseket, rendszerezésükkel és egymás mellé állításukkal felfedje a vizsgált jelenség arculatát. Élvezettel szembesít egymásnak ellentmondó meglátásokat, hogy végkövetkeztetésként saját „olvasatát” igazolja. Átvételeit következetesen jelzi, gyakorta ott is, ahol a tudósetika nem kívánna meg, ám a fogalmak tisztázása miatt mégis szükség